

Додаток 6

Відділ освіти Таращанської райдержадміністрації
Таращанська районна гімназія “Ерудит”

Засідання круглого столу
“Символіка рослин у народних образах і піснях”
(для учнів 6-8 класів)

Підготувала
вчитель зарубіжної літератури, класний керівник
6-А класу
Таращанської районної гімназії “Ерудит”
Котлярчук Г.М.

Тараща 2004

Мета: постійно ознайомлювати учнів із тваринним та рослинним світом рідного краю, виховувати в учнів любов до всього живого на землі, сприяти розвитку сприйняття великої тайни еволюції флори та фауни рідного краю

Наочне оформлення: квіти (чорнобривці, соняшники, барвінок, м'ята), українські рушники

Обладнання: мікрофон, вази для квітів

I. Вступ

Людам здавна властиве бажання жити під знаком краси. Тут джерело життєутвердження, надій і сподівань, оптимізму, ґрунт для якого сьогодні такий непевний. І як часто цьому бажанні за взірць нам можуть бути рослини. Досить тільки уважніше спостерігати живі барви довколишньої природи.

За першими гінцями весни вгору викидають свої квіти і чарівні конвалії, і зелений барвінок, і багато-багато інших рослин. Молода прозора зелень повсюдно і щільно укриває землю. Триумфальний похід зелен-квіту триває, тішачи, звеселяючи наше серце, беручи в полон художню свідомість, поетичну уяву.

Чи існує на світі яка інша рослина, котра була б так широко відома й користувалася б свого часу такою славою, як невеличка, скромна, з твердими, немов у брусниці, листочками, синя лісова квіточка, що має назву – барвінок.

"Ті гуцульські гори, барвінковий край". Такі несподівані й поетично – барвисті слова Юрія Федьковича. Благословенним і чарівним вважається той край, де барвінок росте. А росте він у Карпатах, в лісостепу, в західному Поліссі, переважно в дубових та дубово-грабових лісах. Та якщо до уваги взяти те, що майже на усіх наших сільських, й не тільки сільських, квітниках стелиться цей вічнозелений чагарничок, той цілу Україну можна назвати в буквальному розумінні - барвінковий край.

Прекрасна, осяйна ця рослина. І до ґрунту невибаглива, затінку не боїться, мороз не зачіпає її зеленого листу. Пам'ятайте оті образні народні визначення рослини:

" Цвіте синьо, лист зелений, квітник прикрашає, хоч мороз усе побив – його не займає"; " Все мороз поглушив, а мого цвіту й не зайняв"; " Цвіте синьо, лист зелений, хоть би мороз - усе його не згубляє".

2. Основна частина

Розділ I

Походження рослини та її значення в національній символіці.

В різних місцевостях є свої народні назви: це і барвін, і барві-зілля, і барвінець, і барвінок хрещатий, зеленка, могильник, могильниця, а лагідно – барвінонько, і барвіночок, і барвінчик, і барвінчичок...

Цвіти, цвіти, та барвіночку,

Та стелися листом.

Прийди, прийди, молодий козаче,

Й а не сам - з товариством.

Як не прийдеш у неділеньку,

Прийди в понеділок,

Як зацвіте та рутая м'ята,

Хрещатий барвінок.

Хрещатому та й барвіночку

Та нема цвіту - зміни...

Наукова назва походить від латинського слова, що в перекладі означає "перемагати". Розповідають таку казку :

"Розпускаючись одним із перших весною, як і пахуча фіалка, барвінок вважав себе вкрай ображеним через те, що всі люди й боги звертають увагу на фіалку, а не на нього, хоча за красою свого листа і квітів він ніскільки не гірший, хіба що йому не вистачає її чарівного запаху. І ось одного разу, коли Мати Природа спустилася весною на землю й, зачарована п'янким запахом фіалки, голубила її, пропонуючи додати їй зросту, аби вона вивищувалась над іншими квітами, а не пахнути в затінку інших рослин, - раптом пролунав тоненький жалібний голосок:

- Хто там скаржиться? - запитала Мати Природа.

- Це я, - відповів барвінок.
- Що ж тобі треба, чому ти плачеш?
- Я плачу тому, що ти, мати усіх, не обдаруєш мене, навіть поглядом, забуваєш про мене, тоді як фіалці - уся твоя увага і ласка.

Мати Природа глянула на маленьку рослину, котру зовсім не знала, а, може, просто забула, оскільки навіть боги не в змозі запам'ятати усіх створених ними істот, й запитала:

- А як тебе звати?
- Мене ніяк не звать, - відповів барвінок, - я ще не маю імені.
- То що ж ти хочеш?
- Я хотів би мати якийсь такий тоненький приємний запах, як у фіалки. Дай мені його, й я тобі буду дуже і дуже вдячний.
- Ні, цього, на жаль, я тобі не можу дати, - відповіла Мати Природа. - Цю чудесну властивість рослина одержує в момент свого виникнення з волі Творця і передається їй разом із першим поцілунком того генія, котрому доручено її оберігати. Ти ж народився без запаху.
- Ну, то нагороди ж якимось особливим даром, котрий порівняв би мене з фіалкою, на яку я схожий навіть забарвленням, а проте ніхто не помічає.
- Гарзд, - відповіла Мати Природа, - квітни ж ти довше, а ніж фіалка, квітни й тоді, коли фіалка давно вже буде мертвою.
- Спасибі тобі, це великий дарунок. Тепер, коли закохані шукатимуть по всьому саду й не зустрінуть більше фіалки, то, можливо, вони звернуть увагу й на мене. І, зірвавши, прикріплять квіти барвінку до своїх гарячих грудей.
- Можливо, - відповіла Мати Природа.
- Але ось що я тебе ще попрошу. Зроби мої квіти більшими, ніж у фіалки, - додав барвінок.
- Якщо хочеш - і це я можу зробити. Нехай твої квіти будуть

більшими. Величина - то протилежність глибини, - мовила вже роздратовано, обурюючись впертою наполегливістю маленької рослини, й хотіла вже йти, проте та безвісна маленька квіточка була, здавалося, усе ще невдоволена.

- То що тобі ще потрібно? - запитала Матінка. – ти одержиш більші ніж у фіалки, квіти й цвісти будеш довше за неї - хіба цього мало?

- Так, якщо ти така вже милосердна до мене, то дай мені якесь ім'я. Бо без нього я - все одно що бурлака чи волоцюга.

Замість того, щоб розсердитись, Матінка посміхнулась.

- Гаразд, - погодилась вона, - це дуже просто, ти матимеш назву рослина - переможниця, оскільки, хоч би там, що, а хочеш перемогти скромнішу й красивішу сусідку свою. Нехай же ім'я твоє підкреслюватиме твій заздрісний характер."

У народі живе ще одна чудова легенда про походження рослини. Діялося це тоді, коло турки і татари нападали на українську землю. Увійшли якось вороги в одне село і винищили там усіх людей. Лише один парубок та дівчина сховалися у лісі. Але й їх знайшли бусурмани. Парубка люті зайти зарізали, а дівчину задушили. Ото з парубочої крові й виріс барвінок у лісі, а губами дівчини полилася чиста вода.

Поширений в нашому краї і оспіваний в народі барвінок здавна. Значне місце як символ займав він у віршуваннях давніх слов'ян, насамперед у Київській Русі. З тих пір вічнозелений чагарничок на постійно увійшов у побут, звичаї та обряди нашого народу. Рослина щедро оспівана у фольклорній творчості, має багато символів. Найперше барвінок символізує віру в свої сили, всепереможність природи.

Коли скресали сніги, розливалися снігові води, дівчата на Україні починали співати веснянки. Наставала радісна бентежна пора - пора оновлення в природі, воскресіння зелен-квіту, пора пробудження нових почуттів у людських серцях, пора надій і сподівання . І серед пісень цієї пори - чимало про

барвінок. У веснянці "Да весна, весна днем красна" рослина як символ надій, оновлення природи. Це щедрий дарунок весни:

Да весна, весна днем красна,
Да що ти нам, весна, принесла?
- Да принесла я вам літечко,
Зеленеє житечко, да хрещатий барвіночок,
Да запашненький васильок.

Барвінок - символ хлопця. Це завжди вродливий, статний парубок. Як , наприклад, у купальській пісні " Ой Янко, мій Янко ":

Ой Янко, мій Янко, хрещатий барвінку.
Ой у чистому полі дівка траву жала.
Ой прийшов ік їй Янко, хрещатий Барвінку.

Розділ II

Барвінок у народних обрядах та звичаях.

Не обходиться без барвінку у нашого народу і весільні урочистості. Із завжди зеленого лискучого листа плетуть гірлянди і вінки, які символізують вірність подружню, постійність почуттів, міцність шлюбу. Вінок з барвінку для дівчини - символ цноти, незайманості, чесного дівування. Ось чому, за невинність молоді, батьків вшановували, виставляючи на хаті вінок з барвінком та калиною.

Як пошановували цю рослину свідчить і такий звичай, - її ніколи не викидали на смітник, а тільки у воду, щоб вона не загинула від спраги. Про що свідчить легенда.

Одного разу кілька гілочок барвінку помістили в букеті з чарівних троянд й поставили разом у вазу з водою. Троянди цвіли, дивовижно пахли, викликаючи загальне захоплення, але потім почали втрачати барву, зів'яли, осипались. Сумні рештки цих троянд прибрали, у вазі залишились тільки гілочки барвінку, котрі все зеленіли. Минув час, гілки пустили коріння й почали рости. Тоді їх вийняли з води, посадили у ящик з землею поряд з іншими квітами на грядці. А згодом - забули про них. Минуло літо, минула

осінь, наступила зима. І квіти, і подвір'я замело снігом, вдарили люті морози, скували все живе. Померзли, здавалося, не лише квіти, а й гілочки барвінку. А весною весь квітник збиралися перекопати, але яким було здивування, коли виявилось, що барвінок не тільки не загинув - зеленіє й суціль вкрився чудесними синіми квіточками. Тоді люди вигукнули: " Вони вічні, як вічна думка".

Хрещатий барвінок прикрашав і обжинковий вінок на веселому святі, що його здавна влаштовували в нашому народі після завершення жнив. Про це й пісні співалися. Одна з них " Кругом, женчики, кругом":

Кінець нивоньці, кінець.
Будем плести вінець.
То з жита, то з барвінку,
На хорошую дівку.

Барвінок - також і символ краси. Здавна вважалося, що рослина дарує дівчині вроду. Дівчата на Україні колись умивалися напаром з барвінку. " Десять мене, мати, в барвінку купала".

Розділ III

Барвінок в народній медицині та магії

Рослина ця не тільки декоративна, пісенна, а й цілюща. Згадки про її лікарські властивості сягають сивої давнини. Барвінок був відомий античним лікарям Діоскориду та Плінію Старшому.

Відомий барвінок і як приворотне зілля. Він ще і як символ пам'яті. Барвінок висаджують на могилах, з нього плетуть поховальні вінки. Звідси і народні назви рослини - могильник, могильниця.

Багато повір'їв та легенд створено про барвінок у середньовічні часи, коли ця рослина вважалася загадковою, чаровладною. Існувало, наприклад, повір'я, що досить чоловікові й жінці з'їсти листок барвінку, як між ними спалахне палке кохання. Казали, що ця рослина оберігає від нечистих сил та чаклування. Барвінок вішали над дверима й вікнами, щоб злі духи не проникали в дім. За середньовіччя барвінок застосовували у судових розглядах і розправах

над звинуваченими у стосунках з дияволами. Суддя повинен був, викликаючи диявола, зірвати листок барвінку і, виголошуючи ім'я підозрюваного або звинуваченого, кинути його на сковороду з кип'ячим салом. І ось, якщо листок залишався на сковороді в салі, то чоловік - невинний. А якщо вискакував, із сковороди - це означало, що продав душу дияволу. У другому випадку - наслідок був жахливий. Звинуваченого спалювали на вогні. І перед тим як вести злочинця на страту на нього одягали вінок з барвінку, щоб таким чином відігнати нечисту силу.

3. Висновок

Ось такі народні звичаї та обряди уславлюють цю маленьку тендітну рослину барвінок, адже на земній кулі їх так багато, а лише барвінок є вічнозеленим, і про це свідчать рядки Степана Буднього, котрий вважав, що барвінок є символом безсмертя:

Очей моїх зорі погаснуть
В печалі за світом ясним.
А потім за снігом, за часом,
Барвінком зростуть молодим.

Разом з барвінком розцвітають й інші трав'янисті рослини, деякі з них ще до танення снігів. Така непереможна сила життя, такий одвічний поклик природи та різноманітні форми їх вияву; якщо тільки спостережливим бути, то десятки несподіванок можна відкрити на кожному кроці. Зокрема барвінок - рослина, що манила і манить творчу уяву українських письменників: таких як Тарас Григорович Шевченко, Олександр Олесь, Іван Драч наприклад, написав свою експресивну образність і своєрідне ставлення до рослини у вірші "Барвінок":

Я пам'ятаю їх, барвінків, навесні.
Цвіли вони, синющі, навісні,
Такі блакитні, буйні, небоокі,
Такі безжальні і такі жорстокі.

Барвінок настільки є красивою рослиною, що люди навіть дали такі

милозвучні назви деяким поселенням на Україні як: Барвінки, Барвінщина, Барвінівка, Барвінкове, Барвінок. Навіть наш великий Кобзар, Тарас Шевченко, не зміг не помітити такі, подібні до неба, синенькі квіточки, і присвятив їй ці рядки:

Барвінок цвів і зеленів,
Слався, розстилався;
Та недосвіт перед світом
В садочок укрався.
Потоптав веселі квіти,
Побив.. .Поморозив...
Шкода того барвіночка
Й не досвіта шкода !

Список використаної літератури

1. Булгашев Г.О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К.: Довіра, 1992. – 274с.
2. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. – К.: Мистецтво, 1995. – 95с.
3. Енциклопедія українознавства для школярів і студентів. – Донецьк: Сталкер, 2001. – 512с.
4. Етнографія України: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 1994. – 201с.
5. Золотницький М.Ф. Квіти в легендах та переказах. – К.: Довіра, 1992. – 127с.
6. Ковальчук О.В. Українське народознавство. – К.: Освіта, 1992. – 67с.
7. Кондратюк А.І. З вишневого саду. – К.: Молодь, 1991. – 84с.
8. Скуратівський В.Т. Покуть. – К.: Довіра, 1992. – 93с.
9. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. – К.: Либідь, 1993. – 242с.